

การสอนบูรณาการฐานพุทธศาสตร์ตามแนวคิดมรณศึกษาเพื่อส่งเสริม
นักอนาคตศาสตร์รุ่นเยาว์สำหรับผู้เรียนในระบบโรงเรียนไทย
An Integrated Buddhist Based Pedagogy according to Death
Education Concepts to Promote Young Futurist for Learners in
the Thaischooling

วรินทร์ สิริพงษ์ณภัทร¹, มินัฏฐ์ ยงค์พีระกุล², อรณิชา ชมภูศรี³, ชรินทร์ มั่งคั่ง⁴
Varintorn Siripongnapat¹, Phoomnat Yongpeerakul ², Onnicha Chumpusri³,
Charin Mangkhang⁴

Received : May 13, 2024; Revised : June 24, 2024; Accepted : June 10, 2025

บทคัดย่อ

ประเด็นสำคัญของการจัดการศึกษา คือ การเตรียมให้ผู้เรียนในระบบโรงเรียนไทยสามารถดำรงชีวิต เป็นยุคสมัยที่สังคมต้องเผชิญกับความซับซ้อนอย่างมาก อันเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ปรากฏการณ์ทางสังคมมีความซับซ้อนจากประเด็นที่หลากหลายมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นสภาวะสงครามความอดอยาก การแพร่ระบาดของโรคอุบัติใหม่ และ ฯลฯ เพื่อสร้างภูมิคุ้มกันแก่ผู้เรียนในระบบโรงเรียนไทยให้สามารถรับมือต่อความซับซ้อนหรือการเปลี่ยนแปลงเหล่านั้นได้ การสอนบูรณาการแนวคิดมรณศึกษาฐานพุทธศาสตร์ เป็นการจัดการศึกษาที่สร้างกระบวนการเรียนรู้ในประเด็นความตายและการสูญเสีย การพัฒนาจิตใจและอารมณ์ ให้ผู้เรียนสามารถปรับตัว ตลอดจนความสามารถในการเผชิญสถานการณ์อย่างมีสติและ

¹ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ : Faculty of Education Chiang Mai University.

² คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ : Faculty of Education Chiang Mai University.

³ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ : Faculty of Education Chiang Mai University.

⁴ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ : Faculty of Education Chiang Mai University; E-mail: charin.mangkhang@cmu.ac.th

มีเหตุผลบนฐาน พุทธศาสตร์ที่สอนให้เข้าใจเกี่ยวกับสภาวะความเป็นจริงของตัวมนุษย์และความสัมพันธ์ของมนุษย์กับความเป็นไปตามธรรมชาติ มุ่งเน้นให้ผู้เรียนเตรียมความพร้อมทั้งร่างกายและจิตใจ เข้าใจเหตุและปัจจัยของการเกิดขึ้นตั้งอยู่ และดับไปของสรรพสิ่ง ทั้งที่มองเห็นและไม่เห็น ให้มีวิจรรณญาณกับสิ่งแปลกใหม่ที่เกิดขึ้น รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของสังคม ซึ่งเป็นอีกวิธีการหนึ่งในการส่งเสริมให้ผู้เรียนเป็นนักอนาคตศาสตร์รุ่นเยาว์ เพื่อเตรียมรับมือการสถานการณ์โลกพลิกผันได้อย่างมีคุณภาพ

คำสำคัญ: พุทธศาสตร์, มรณศึกษา, นักอนาคตศาสตร์รุ่นเยาว์, ระบบโรงเรียนไทย

Abstract

Important issues in current education management are Preparing learners in the Thai school system to survive It is an era in which society has to face great complexity. Arising from rapid change social phenomena are becoming more complex with a wider range of issues. Whether it is a state of war or famine, the spread of emerging diseases and etc. In order to build immunity for learners in the Thai school system to be able to cope with those complexities or changes, an Integrated Buddhist Based Pedagogy according to Death Education It is an educational arrangement that creates a learning process on the issue of death and losses. Mental and emotional development Allow students to adapt as well as the ability to face situations mindfully and rationally Based on Buddhist science that teaches understanding about the reality of human beings and their relationship with nature. Focus on preparing students both physically and mentally. Understand the causes and factors of its occurrence. The extinction of all things both seen and unseen to have critical thinking in the changes that happen, and be aware of social changes. This is another way to encourage students to become young futurists to prepare for the changing world situation with quality.

Keywords: Buddhist; Death Education; Young Futurist; Thaischooling.

บทนำ

แนวโน้มของสถานการณ์โลกในศตวรรษหน้า มนุษย์และโลกกำลังเผชิญกับความท้าทายซึ่งไม่เคยมีมาก่อนในประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติ อันเนื่องมาจากการเติบโตอย่างรวดเร็วของประชากรและความบีบคั้นจากทรัพยากรที่มีจำกัด และความสัมพันธ์ที่ไม่อาจคาดเดาได้ระหว่างมนุษย์และความก้าวหน้าด้านนวัตกรรมวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี (Ken Robinson, อ้างถึงใน ทศนีย์ แซ่ลิ้ม, 2561) เห็นได้จากงานของ Mangkhong & Kaewpanya (2021) ที่แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของการเตรียมคนสู่การดำรงชีวิตอย่างมีคุณภาพ โดยได้เสนอว่า ในช่วงศตวรรษที่ผ่านมา การเตรียมการสำหรับการเป็นพลเมืองโลกได้ดำเนินไปอย่างรวดเร็ว เพื่อปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เทคโนโลยี และสิ่งแวดล้อม ในกระบวนการนี้จะกำหนดความรู้และทักษะพื้นฐานที่จำเป็นสำหรับการเป็นพลเมืองของโลกดิจิทัล เพื่อให้พร้อมรับมือกับความท้าทายในการทำนายศตวรรษหน้า (พ.ศ. 2100-2199) เช่น การศึกษาเกี่ยวกับการเป็นพลเมืองยุคถัดไป และการแก้ไขการสอนสังคมศึกษาให้เป็นพลเมืองยุคถัดไป โดยคำนึงถึงการเปลี่ยนแปลงในอนาคตของสังคมหลังยุคดิจิทัล โดยได้นำเสนอสถานการณ์ต่าง ๆ ที่อิงตามมุมมองในอนาคตของการเป็นพลเมืองยุคถัดไปในศตวรรษหน้า นอกเหนือจากมุมมองของความเป็นไปได้ในแง่ของการเตรียมการเป็นพลเมืองยุคถัดไปเพื่อรับมือกับการเปลี่ยนแปลงในอนาคต

การเปลี่ยนแปลงในอนาคตจะเป็นสิ่งที่ไม่ว่าใครก็ไม่อาจล่วงรู้ได้ ทั้งนี้ การจะคาดการณ์สภาพสังคม เศรษฐกิจ และการคาดการณ์แนวโน้มทิศทางการเป็นไปได้อย่างถูกต้องเป็นไปได้ นั่น ดูเหมือนว่าจะเป็นเรื่องไกลตัว สำหรับการพัฒนานักอนาคตศาสตร์รุ่นเยาว์ในระบบการศึกษาของไทย สิ่งสำคัญคือสนใจสิ่งปัจจุบันเพื่อคาดการณ์สิ่งที่เกิดขึ้นในอนาคต การให้ความสำคัญกับการวางแผนบริหารจัดการชีวิตที่คิดคำนึงถึงการเตรียมพร้อมรับความเปลี่ยนแปลงในชีวิต (ชรินทร์ มั่งคั่ง, 2565) โดยเฉพาะเมื่อต้องพบกับความสูญเสีย ซึ่งความไม่พร้อมในการสูญเสียหรือความไม่คล้อยจองของการรู้คิด (Cognitive dissonance) เป็นหนึ่งในหลักการทฤษฎีทางจิตวิทยาที่ได้รับ ความสนใจอย่างมาก และเป็นส่วนสำคัญในการเข้าใจพฤติกรรมและการคิดเชิงจิตวิทยาของมนุษย์ (Leon Festinger, 1957) เมื่อคนเราคาดหวังว่าสรรพสิ่งใด ๆ จะเป็นไปในลักษณะเช่นนี้ อย่างแน่นอน หรือ เคยเป็นเช่นนั้นมันก็น่าจะเป็นเช่นนั้นต่อไป แต่เมื่อวันหนึ่งสิ่งนั้นไม่เป็นไปตามที่คิดไว้

หรืออนาคตข้างหน้าไม่เกิดขึ้นตามที่คาดการณ์ไว้ คนเราจะเข้าสู่สภาวะไม่พร้อมในการสูญเสียหรือความไม่คล่องจองของการรู้คิด กล่าวหาว่าความจริงที่เกิดขึ้นแล้วไม่คล่องจองกับสิ่งที่เคยคาดหวังไว้

การสอนในระบบโรงเรียนไทย (Thaischooling) เป็นระบบการจัดการศึกษาภายใต้กระทรวงศึกษาธิการ การศึกษาในระบบ การศึกษาทางเลือก และการศึกษาตามอัธยาศัย ซึ่งปัญหาของการสอนในระบบโรงเรียนไทย คือความไม่ครอบคลุมผู้เรียนที่มีศักยภาพแตกต่างกัน (องศาเหนือ, 2563) ส่งผลให้การศึกษาในระบบโรงเรียนไทยยังมีจุดอ่อนที่ไม่สามารถส่งเสริมการคิดเชิงอนาคตได้อย่างเต็มที่ การจัดการเรียนรู้ตามแนวพุทธศาสตร์สามารถพัฒนาผู้เรียนได้ในด้านต่าง ๆ เช่น ผ่านการเรียนรู้แบบเบญจขันธ์เพื่อพัฒนาผู้เรียนทั้งทางกาย ทางสังคม ทางจิต และทางด้านปัญญา (พระศักดิ์ดา งานหมั่น, 2561) ในทัศนะของผู้เขียนการสอนบูรณาการพุทธศาสตร์สามารถเข้ามาลดข้อบกพร่องดังกล่าว เนื่องจากพุทธศาสตร์มีแนวคิดพัฒนาการคิดเชิงระบบภายใต้หลักปฏิจจสมุปบาท ซึ่งทำให้ผู้เรียนเข้าใจการเชื่อมโยงสิ่งต่าง ๆ ได้เหมาะสมกับความถนัดของผู้เรียน ร่วมกับหลักไตรลักษณ์ และอริยสัจ 4 ซึ่งเป็นกรอบแนวคิดวิเคราะห์แก้ปัญหา รับมือกับการเปลี่ยนแปลงสู่อนาคต

มรณศึกษา (Death education) วิธีการมรณศึกษาเป็นกระบวนการเรียนการสอนที่มีเป้าหมายในการให้ความรู้ อันเป็นการที่จะถ่ายทอดหรือแลกเปลี่ยนความรู้ความคิดประสบการณ์ต่าง ๆ เกี่ยวกับเรื่องของความตายและการจากลาและการให้รู้จักคุณค่า อันเป็นการรู้จักประเมินคุณค่าให้กระจ่างชัด โดยรู้จักพิจารณาเลือกและให้ค่าของกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับความตายและการจากลา เพื่อให้เกิดการยอมรับและมีทัศนคติที่ดีและถูกต้องอันจะนำไปสู่การปฏิบัติได้และความสามารถในการแสดงพฤติกรรม อันจะเป็นการแสดงความสามารถในการที่จะปฏิบัติตนเองหรือปรับปรุงพฤติกรรมซึ่งเกี่ยวเนื่องกับ เรื่องความตายและการจากลาได้อย่างเหมาะสม (Knott & Eddy, 1983) เป็นการจัดเนื้อหาและกระบวนการเรียนรู้เรื่องความตายและการสูญเสีย เน้นความรู้ความเข้าใจทั้งทางกายภาพ การพัฒนาจิตใจและอารมณ์ การปรับตัวตลอดจนความสามารถในการเผชิญสถานการณ์อย่างมีสติและมีเหตุผล และเป็นกระบวนการที่ทำให้ผู้เรียนมีความตระหนักถึงการเปลี่ยนแปลงที่ไม่สามารถคาดการณ์ได้ในอนาคต ทั้งนี้ ในประเทศไทย ยังไม่มีการสอนมรณศึกษาในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานในระบบโรงเรียนไทย มีเนื้อหาสอดแทรกบ้างในกลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม และกลุ่มสาระวิทยาศาสตร์ (ราชบัณฑิตสภา, 2558) ผู้เขียนจึงเห็นว่า

คุณค่าของมรณศึกษาจึงเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันทางจิตใจให้สามารถรับมือได้กับการสูญเสียหรือเปลี่ยนแปลงของสรรพสิ่งต่าง ๆ ทั้งที่มีชีวิต เช่น การเสียคนที่เป็นที่รัก การหย่าร้าง และไม่มีชีวิต เช่น การทำของหายหรือเสียหายจนใช้งานไม่ได้

การสอนพุทธศาสตร์ที่บูรณาการร่วมกับมรณศึกษาจะเน้นการศึกษาปัจจัยที่ทำให้สรรพสิ่งเกิดขึ้น และปัจจัยที่ทำให้สรรพสิ่งดับไปตามธรรมชาติ ผู้เรียนเริ่มเข้าใจว่าทุกสิ่งมีสาเหตุและผลสำหรับสิ่งที่เกิดขึ้น และว่าการทำความเข้าใจเหตุและผลเหล่านี้เป็นสิ่งสำคัญในการทำความเข้าใจโลกและตัวเอง เข้าใจเกี่ยวกับสถานะความเป็นจริงของตัวมนุษย์ มุ่งเน้นให้ผู้เรียนเตรียมความพร้อมทั้งร่างกายและจิตใจให้มีวิจารณญาณกับสิ่งแปลกใหม่ที่เกิดขึ้น คาดการณ์และรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของสังคมในอนาคตที่จะมาถึง จะเห็นได้ว่ากระบวนการเรียนรู้มรณศึกษาฐานพุทธศาสตร์เป็นกระบวนการที่มีความเป็นนวัตกรรมทางสังคมศึกษา ที่มีจุดหมายปลายทางคือการสร้างนักอนาคตศาสตร์รุ่นเยาว์ โดยที่ Davidson (2017) กล่าวว่า อนาคตวิทยา (futurology) เป็นกระบวนการคาดการณ์หรือออกแบบอนาคต ในระบบโรงเรียนไทยเองหากผู้สอนที่มีมุมมองเชิงอนาคตสามารถกระตุ้นให้นักเรียนแสดงวิธีการคิดเชิงอนาคต ช่วยทุกคนได้เรียนรู้การใช้ชีวิตในสังคมที่ซับซ้อนและเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ช่วยนักเรียนพัฒนามุมมองเชิงอนาคต ช่วยให้พวกเขาสามารถจัดการกับความไม่แน่นอนได้ของอนาคตอย่างมีเหตุผลไม่เพียงแต่ในด้านวิชาการเท่านั้น รวมถึงการนำไปสู่การปฏิบัติจริงในชีวิต ดังนั้น การสอนในระบบโรงเรียนไทยด้วยการบูรณาการพุทธศาสตร์ เป็นการส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดความเป็นนักอนาคตศาสตร์ จากกระบวนการที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนมีภูมิคุ้มกันในการรับมือผ่านการคิดวิเคราะห์ตามแนวคิดของหลักธรรมต่าง ๆ

แนวคิดมรณศึกษากับหลักธรรมพุทธศาสตร์

การศึกษาความตายหรือมรณศึกษา เป็นสาขาวิชาที่มีเนื้อหาและกระบวนการเรียนรู้ในประเด็นของชีวิต ความตาย การสูญเสีย และปรากฏการณ์ที่เกี่ยวข้องกับความตาย โดยเน้นความรู้และเข้าใจด้านกายภาพ จิตใจ อารมณ์ การปรับตัว การยอมรับ และการรับมือกับความสูญเสียอย่างมีสติและเหตุผล ด้วยเหตุนี้ความสำคัญของมรณศึกษาจึงเป็นการช่วยให้มนุษย์สามารถเข้าใจและเรียนรู้เรื่องความตายในมุมมองที่หลากหลาย รวมถึงการทบทวนความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ ชีวิต และความตายในมุมมองทางปรัชญา จิตวิทยา สังคมวิทยา และพระพุทธศาสนา

เป็นต้น นอกจากนี้มรณศึกษายังศึกษาในประเด็นของผลกระทบของความตายที่มีต่อสรรพสิ่งทั้งที่มองเห็นและมองไม่เห็น รวมถึงความรู้ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องความตายในสังคมและวัฒนธรรม (ราชบัณฑิตสภา, 2558; สุปรีย์ส กาญจนพิศศาล, 2560; Chapple et al., 2013; Meagher and Balk, 2017) ดังนั้น มรณศึกษาจึงเป็นการเพิ่มพูนความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับความตาย ปรับมุมมองให้เป็นเรื่องธรรมชาติและใกล้ตัวมากยิ่งขึ้น รวมถึงการเตรียมรับมือกับความเปลี่ยนแปลงในชีวิตและการสูญเสียที่จะต้องพบเจอ อันนำไปสู่การดำเนินชีวิตอย่างมีความสุข

โดยบทความเรื่องนี้ ผู้เขียนนำเสนอหลักธรรมในพุทธศาสตร์ ในการอธิบายชีวิตของมนุษย์ คือ ชันธ์ 5 ซึ่งนำไปสู่ความเข้าใจในความเป็นไปของธรรมชาติ คือ “กฎไตรลักษณ์หรือกฎของธรรมชาติ” ซึ่งในทางพุทธศาสตร์คำว่า “ชีวิต” แท้จริงแล้วไม่มีอยู่ เนื่องจากชีวิตประกอบด้วย องค์ประกอบ 5 อย่าง โดยแต่ละองค์ประกอบไม่ใช่ตัวตน การประกอบรวมกันสมบูรณ์ หรือ ชันธ์ 5 จึงไม่ได้เกิดเป็นสิ่งใหม่หรือมีตัวตนที่มีความเป็นจริงนอกเหนือจากกลุ่มขององค์ประกอบต่าง ๆ นั้น ชันธ์หรือองค์ประกอบทั้ง 5 ประกอบไปด้วย (ชาญชัย ฤทธิร่วมและคณะ, 2563) 1) รูป คือ ส่วนประกอบด้านกายภาพหรือรูปรูปธรรม ร่างกาย 2) วิญญาณ คือ การรับรู้ที่เกิดขึ้นจากการสัมผัสผ่านประสาทสัมผัส ไม่ใช่ความรู้สึก เมื่ออารมณ์กระทบอายตนะหรือประสาทสัมผัส วิญญาณจะเกิดขึ้น วิญญาณไม่ได้มีอยู่เป็นตัวตนที่ยั่งยืน เมื่อเกิดขึ้นแล้วก็ดับไปได้ และอาจเกิดขึ้นใหม่ก็ได้ 3) เวทนา คือเมื่อเกิดวิญญาณขึ้นจะเกิดเป็นความรู้สึกที่ชอบ ไม่ชอบ หรือเฉยๆ 4) สัญญา คือ รู้สิ่งต่าง ๆ ที่เคยรับรู้ สัมผัสมาแล้ว จึงสามารถจดจำลักษณะอารมณ์ที่มีต่อสิ่งเหล่านั้นได้ 5) สังขาร คือ เป็นอำนาจปรุงแต่งที่โน้มน้าวผลักดันให้กระทำหรือละเว้นการกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งจากการนำรูป วิญญาณ เวทนา สัญญา มารวมเข้าด้วยกันผ่านสังขาร (วิทย์ วิศทเวทย์, 2553)

กระบวนการประกอบกันของชันธ์ 5 นั้นมี การเกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป อย่างต่อเนื่องเป็นวัฏจักร ทำให้ชีวิตทุกชีวิตล้วนมีการเปลี่ยนแปลงตามกฎธรรมชาติ ในทางพุทธศาสตร์เรียกว่า “สามัญญตา” หรือกฎไตรลักษณ์ (พระมหาศิริพงษ์ ปภสฺสโร (มีศรี), 2563) ชีวิตทุกชีวิตถือกำเนิดมาแล้วและต้องอยู่ภายใต้กฎดังกล่าว ครอบคลุมทุกสิ่งทุกอย่างทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม ทั้งเป็นสิ่งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต โดยไม่มีการยกเว้นสิ่งใด ๆ (สยาม ราชวัตร, 2560)

สยาม ราชวัตร ยังได้อธิบายคำว่า “ไตรลักษณ์” ไว้ว่าเป็น ลักษณะ 3 ประการ (the Three Characteristics of existence) หมายถึง ลักษณะสำคัญ 3 ประการ ของสิ่งทั้งปวง

ในจักรวาล ทุกสิ่งทุกอย่างไม่ว่าเป็น วัตถุหรือจิตใจ ย่อมตกอยู่ภายใต้ลักษณะ 3 ประการนี้ หรือมีลักษณะ 3 ประการนี้ทั้งนั้น ในอรรถกถาบางที่เรียกว่า “สามัญญลักษณะ” ในฐานะเป็นลักษณะร่วมที่มีเสมอกันแก่สังขารทั้งปวง ไตรลักษณ์มีองค์ประกอบดังนี้

1. อนิจจตา (Impermanence) ความไม่เที่ยง ความไม่คงที่ ความไม่คงตัว ภาวะที่เกิดขึ้นแล้วเสื่อมและสลายไป ความเปลี่ยนแปลง เป็นหลักความจริงที่ปรัชญาทุกแขนงและวิทยาศาสตร์ทุกสาขา ต่างค้นพบและเห็นพ้องต้องกัน เช่น เฮราคลิตัส (Heraclitus) นักปรัชญากรีก ซึ่งมีชีวิตอยู่เมื่อประมาณ 450 ปีก่อนคริสต์ศตวรรษ ได้เห็นหลักอนิจจัง เมื่อเขากล่าวไว้ว่า “เราไม่สามารถจะกระโดดลงไปในน้ำสายเดียวกันเป็นครั้งที่ 2 ได้” เพราะกระแสน้ำย่อมไหลไปตลอดเวลา เมื่อเรากระโดดลงไปเป็นครั้งที่ 2 เราจึงกระโดดลงไปในกระแสน้ำใหม่

หลักอนิจจตา มักมีผู้นิยมนามาใช้เป็นเครื่องปลอบใจตนเอง หรือปลอบใจผู้อื่นในเมื่อเกิดภัย พิบัติ ความทุกข์ ความสูญเสียต่าง ๆ ซึ่งก็ได้ผลช่วยให้คลายทุกข์ลงได้มากบ้างน้อยบ้าง การใช้หลักอนิจจตาในแง่นี้ ย่อมเป็นประโยชน์บ้าง เมื่อใช้ในโอกาสที่เหมาะสม และโดยเฉพาะสำหรับให้สติแก่ผู้ไม่คุ้นเคย หรือไม่เคยสำนึกในหลักความจริงนี้มาก่อน แต่ถ้าถึงกับนำเอาการปลอบใจตัวแบบนี้มาเป็นหลักในการดำรงชีวิต หรือมีชีวิตอยู่ด้วยการปลอบใจตัวเองอย่างนี้ จะกลับเป็นโทษมากกว่า เพราะ กลายเป็นความประมาท เท่ากับปล่อยตัวลงเป็นทาสในกระแสโลก คือไม่ได้ใช้หลักอนิจจตาให้เป็นประโยชน์นั่นเอง เป็นการปฏิบัติผิดต่อหลักกรรมในด้านจริยธรรมขัดต่อการแก้ไขปรับปรุงตนเอง

2. ทุกขตา (Conflict) ความเป็นทุกข์ ภาวะที่ถูกบีบคั้นด้วยการเกิดขึ้นและสลายไป ภาวะที่กดดันผืนและขัดแย้งในตัว เพราะปัจจัยที่ปรุงแต่งให้มีสภาพเป็นอย่างนั้น เปลี่ยนแปลงไป จะทำให้คงอยู่ในสภาพนั้นไม่ได้ ภาวะที่ไม่สมบูรณ์มีความบกพร่องอยู่ในตัว ไม่ให้ความสมอยากแท้จริง หรือความพึงพอใจเต็มที่แก่ผู้อยากด้วยตัณหา และก่อให้เกิดทุกข์แก่ผู้เข้าไปอยากไปยึดด้วยตัณหา อุปาทาน

เมื่อความขัดแย้ง ดิ้นรนต่อสู้ เกิดขึ้นจากเหตุปัจจัยที่ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลง จะเป็นเหตุปัจจัยภายในหรือภายนอกก็ตาม การผินแบบที่อ้อ ๆ ย่อมให้ผลร้ายมากกว่าผลดี ไม่ว่าจะในกรณีของสิ่งต่างๆ บุคคลหรือสถาบัน เช่น ในเรื่องของวัฒนธรรมเป็นต้น ดังนั้น การรู้จักปรับตัวและ

ปรับปรุงจึงเป็นเรื่องสำคัญ และข้อนี้ย่อมเป็นการย้ำความจำเป็น ของปัญญาในฐานะหลักจริยธรรม สำหรับรู้เท่าทันและจัดการทุกสิ่งทุกอย่างให้ตรงตัวเหตุปัจจัย

3. อนัตตา (Soullessness หรือ non-self) ความเป็นอนัตตาความไม่ใช่ตัวตนความ ไม่มีตัวตนแท้จริงที่จะสั่งบังคับให้เป็นอย่างไร ๆ ได้

สิ่งทั้งหลายเป็นไปตามเหตุปัจจัยของมันเอง ตามธรรมดา เหตุปัจจัยมี มันก็เกิด เหตุปัจจัยหมด มันก็ดับ มันหาพึ่งเสียงเราอ่อนวอนขอร้องหรือปรารถนาไม่ มันไม่เป็นตัว เป็นอะไร อย่างที่วากกล่าวกันหรือเป็นของใครทั้งสิ้น

แสง จันทรงาม (2535) ได้กล่าวถึงประโยชน์ของหลักไตรลักษณ์ไว้ว่า ทำให้เห็นโลก และชีวิตตามความเป็นจริง ทำให้มองสิ่งต่าง ๆ ครบทุกด้าน คือด้านดีและด้านเสีย ทั้งด้านสุข ด้านทุกข์ ทั้งด้านสมหวัง ทั้งด้านผิดหวัง เมื่อชีวิตประสบความสุข ความสมหวังก็จะไม่ตื่นเต้นดีใจ จนเกินไปจนเสียสติ เมื่อถึงคราวประสบทุกข์และผิดหวัง ก็จะไม่ทุกข์เกินไป เพราะเราคาดหมายไว้ ล่วงหน้าแล้ว คนส่วนมากมักจะมองโลกและชีวิตเฉพาะในแง่เดียว คือแง่ดีที่ตนชอบ เช่นทำงาน ก็มองเฉพาะแง่ผลสำเร็จ เมื่อสอบไล่ ก็มองเฉพาะในแง่สอบได้ เมื่อค้าขายก็มองเฉพาะในแง่กำไร เมื่อมีความรักก็มองเฉพาะในแง่สมหวัง เมื่อชีวิตแสดงด้านเสียออกเช่น พลาดหวัง ขาดทุน สอบตก ก็เป็นทุกข์ เดือดร้อนมาก บางรายถึงกับทนทุกข์ไม่ไหวต้องฆ่าตัวตาย ผู้รู้หลักอนิจจัง ทุกขัง จัตวา เป็นผู้รู้กฎกติกาของชีวิต เขาย่อมมีน้ำใจนักกีฬา ยิ้มเสมอทั้งในคราวผิดหวัง สมหวัง ทั้งในคราวสุข และคราวทุกข์ บุคคลเช่นนั้นย่อมได้เปรียบทุกเมื่อและทุกสถานที่

การสอนบูรณาการฐานพุทธศาสตร์ตามแนวคิดมรณศึกษา

การสอนมรณศึกษามีเป้าหมายหลัก 3 ด้าน ซึ่งมีความเชื่อมโยงและสัมพันธ์กัน ตามแนวคิดของ Eddy (1983); Corr et al. (2013) ดังนี้

ด้านที่ 1 พุทธิปัญญา (Cognitive Dimension) คือ การให้ความรู้ (Information Sharing) เน้นการถ่ายทอดความรู้ แนวคิด ข้อมูลเกี่ยวกับความตาย และประสบการณ์เกี่ยวกับ ความตาย เพื่อเสริมสร้างความเข้าใจในเรื่องความตาย

ด้านที่ 2 เจตคติ (Affective Dimension) คือความรู้สึกรู้สึก อารมณ์ และทัศนคติที่มีต่อ ความตาย เช่น ความโศกเศร้าที่มีต่อความตาย และพิธีการทางศาสนาเกี่ยวกับความตาย ซึ่งช่วยให้

เกิดความเข้าใจเรื่องความตายทางอารมณ์และทัศนคติ อันนำไปสู่การรู้จักคุณค่า (Values Clarification) โดยเน้นให้รู้จักและประเมินคุณค่าที่เกี่ยวข้องกับความตาย เพื่อสร้างการยอมรับและปรับมุมมองให้เป็นเรื่องธรรมชาติและใกล้ตัวมากยิ่งขึ้น

ด้านที่ 3 พฤติกรรม (Behavioral Dimension) คือ ความสามารถในการแสดงพฤติกรรม (Coping Behaviors) เน้นการเตรียมรับมือกับความเปลี่ยนแปลงในชีวิตและการสูญเสียที่จะต้องพบเจอ เช่น การปฏิบัติตนเมื่อเผชิญต่อความตาย การจัดการอารมณ์เมื่อพบกับความสูญเสีย และการปฏิบัติต่อผู้ที่อยู่ในภาวะใกล้ตาย ส่งผลให้สามารถรับมือกับสถานการณ์ความตายที่ต้องพบเจอในอนาคต

โดยการดำเนินการตามเป้าหมายหลักจะอยู่ภายใต้ขอบข่ายและแนวคิดเกี่ยวกับ ความตายตามแนวคิดของ Harris (1978); เอ็มอัชมา (รัตนริมจ) วัฒนริมจ (2554) ที่ได้แบ่งเป็นด้านต่าง ๆ ดังนี้

1. ด้านปรัชญา (Philosophical Dimension) เน้นความหมายของชีวิตและความตาย รวมทั้งแนวคิดหรือทัศนะของศาสนาที่มีต่อเรื่องความตายและภาวะใกล้ตาย ส่งผลให้เกิดความเข้าใจและปรับเปลี่ยนทัศนคติเกี่ยวกับความตาย โดยพึงปฏิบัติตามศาสนาหรือทฤษฎีทางปรัชญาที่แตกต่างกัน ตัวอย่างเช่น คำสอนพระพุทธศาสนาที่สอนให้ยอมรับและเข้าใจความตาย ความว่า

“ผู้ตายไม่ว่าจะเป็นมนุษย์หรือสัตว์ ทั้งกายสังขาร หรือ
ลมหายใจเข้าออกก็ดับไป วจีสังขารได้แก่ วิตกวิจารณ์หรือความ
ตรึก ความตรองก็ดับไป และจิตตสังขาร คือ สัญญาและเวทนา
หรือความกำหนดได้ความรู้ และความรู้สึกก็หมดไป อายุก็สิ้นไป
ไออุ่นคือไฟที่เกิดแต่กรรมก็สงบ อินทรีย์ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น
กาย ก็แตกทำลายไป”

พระพุทธเจ้าทรงตรัสในมัชฌิมนิกาย (ปรกาศธรรม, 2542)

2. ด้านสังคมวิทยา (Sociological Dimension) ระบุถึงสภาพสังคม วัฒนธรรม ความเชื่อ และพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับความตายในสังคม เป็นการเน้นการวิเคราะห์ความสัมพันธ์

ระหว่างความตายและสังคมในหลายมิติ เช่น วัฒนธรรมที่มีพิธีกรรมและความเชื่อเกี่ยวกับความตายที่เฉพาะเจาะจง

3. ด้านจิตวิทยา (Psychological Dimension) เน้นความรู้สึกและความเข้าใจของผู้ที่อยู่ในภาวะใกล้ตายและผู้ที่อยู่ไกลจากความตาย ส่งผลให้เกิดความเข้าใจพฤติกรรมและอารมณ์ของบุคคลเหล่านั้น โดยการช่วยให้สามารถจัดการกับความเจ็บปวดทางจิตใจให้ดีขึ้น

4. ด้านการแพทย์และกฎหมาย (Medical and Legal Dimension) เกี่ยวข้องกับการให้คำจำกัดความเรื่องความตายกฎหมายที่เกี่ยวกับการตาย และการทำพินัยกรรม ช่วยให้เกิดความเข้าใจเกี่ยวกับการตายในมุมมองทางการแพทย์ ได้แก่ การที่หัวใจหยุดเต้น การหยุดหายใจ ตามพจนานุกรมวิทยาศาสตร์การแพทย์ (วิทย์ เทียงบุรณธรรม, 2323, อ้างอิงใน เอ็มอัชมา วัฒนบุรณนท์, 2554) ได้กล่าวไว้ว่า ความตายคือ ชีวิตสิ้น การหยุดอย่างถาวรของหน้าที่ต่าง ๆ ที่สำคัญของอวัยวะร่างกาย กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับความตาย การจัดการคดีทางกฎหมายเกี่ยวกับความตาย และการจัดทำพินัยกรรม

พุทธศาสตร์ คือศาสตร์แห่งปัญญาและความเมตตา โดยมุ่งเน้นไปที่การส่งเสริมศักยภาพ อิสระภาพของมนุษย์ผ่านการทำความเข้าใจจิตใจ ความเป็นไปต่าง ๆ การสอนพุทธศาสตร์นำแนวทางของพระพุทธเจ้าผู้เป็นตัวแทนของการ “ตื่นรู้” มาใช้ การสอนพุทธศาสตร์จึงเป็นการสอนที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนศึกษา และเข้าใจหลักความจริงที่เป็นไปตามธรรมชาติ (Martin Verhoeven, 2022) ดังนั้นแล้วการสอนมรรคศึกษาฐานพุทธศาสตร์ จำเป็นต้องใช้หลัก ไตรลักษณ์ และขั้น 5 ในการอธิบาย เพื่อสร้างความเข้าใจในเรื่องของชีวิต ความตาย การรับมือกับความเปลี่ยนแปลง รวมถึงการเข้าใจคุณค่าของตนเอง ผู้เขียนจึงได้ศึกษาแนวคิดการจัดการเรียนการสอนแบบพุทธะ (Buddhist Instruction Model – BIM) ของกิตติชัย สุธาสีโนบล (2558) และแนวคิดการเรียนการสอนแบบอารยวิถีตามแนวพุทธศาสตร์ ในกระบวนวิธีสืบสวน-สอบสวน ของวิริยุทธ วิเชียรโชติ (2548) ผู้เขียนได้สังเคราะห์กระบวนการสอนบูรณาการแนวคิดมรรคศึกษาฐานพุทธศาสตร์เพื่อส่งเสริมนักอนาคตศาสตร์รุ่นเยาว์สำหรับผู้เรียนระบบโรงเรียนไทย เรียกว่า “DEATH Model Pedagogy” โดยมีรายละเอียดดังนี้

ขั้นที่ 1 Depth (การสำรวจตัวเอง) การสำรวจตัวเองอย่างลึกซึ้ง ในด้านความเข้าใจที่ตนเองมีต่อความทุกข์ในของตนเองอันเกิดจากการเปลี่ยนแปลง ทั้งที่เปลี่ยนแปลงไป และเปลี่ยน

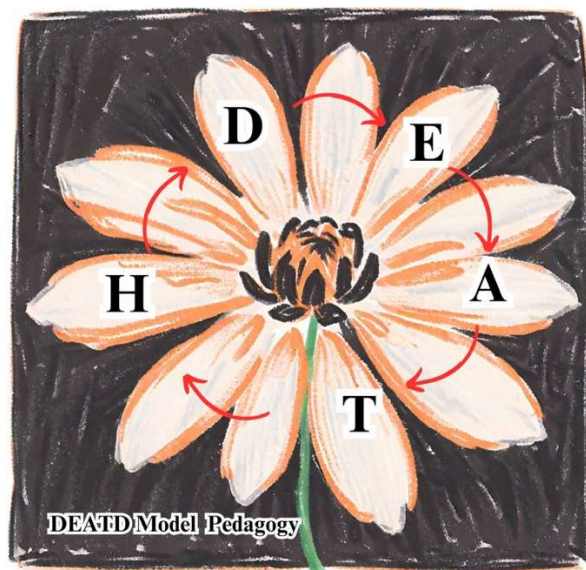
จากมีเป็นไม่มีหรือก็คือการสูญเสีย เช่น สำรวจความรู้สึกของตนเองต่อการเปลี่ยนแปลงไม่ว่าจะครบครัน สูญเสียสิ่งที่ตนเองมี สูญเสียความรู้ที่เคยมี ซึ่งนับเป็นทุกขลา ผู้เรียนพบความรู้สึกกังวลในการสูญเสียบุคคลที่ตนเองรัก

ขั้นที่ 2 Embody (การรวบรวมข้อมูล) เพื่อสืบค้นหาข้อมูลเกี่ยวกับธรรมชาติของการเปลี่ยนแปลงนั้น ภายใต้อุปข้อข่ายด้านปรัชญา สังคมวิทยา จิตวิทยา การแพทย์และกฎหมายของ “สิ่งมีชีวิตและไม่มีชีวิต” เพื่อทำความเข้าใจในชีวิต หรือ “ขั้นที่ 5” ตัวอย่างการนำไปใช้ ครูใช้คำถามกระตุ้นผู้เรียนในการสืบเสาะข้อมูล เช่น ผู้เรียนคิดว่าคนเราตายได้แบบไหนบ้าง? ตายจากสังคมกับตายจริง ๆ ต่างกันหรือไม่? แล้วการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับนักเรียน นักเรียนกำลังเจอความตายแบบไหน? อย่างไร? ผู้เรียนทำหน้าที่หาคำตอบไม่ว่าจะในด้านปรัชญา ด้านกฎหมาย ฯลฯ ตามที่ผู้เรียนเข้าใจ

ขั้นที่ 3 Analyze (การวิเคราะห์) การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของชีวิตและความตายที่ได้รวบรวมไว้ในขั้นที่ 2 โดยอาศัยการวิเคราะห์ผ่านหลักขั้นที่ 5 คือ สิ่งที่เกิดขึ้นไม่มีตัวตน หรือก็คือ “อนัตตา” เป็นเพียงการประกอบกันของแต่ละองค์ประกอบ เมื่อประกอบรวมกันก็มีการเกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป ตามอนิจตาหรือความไม่เที่ยง เมื่อผู้เรียนสามารถเข้าใจความสัมพันธ์ของชีวิตและความตายแล้ว จะสามารถเข้าใจและยอมรับกับการสูญเสียความตายได้ นำไปสู่การดำเนินชีวิตโดยปราศจากความกังวลใจ

ขั้นที่ 4 Tactics (ออกแบบกลยุทธ์) ออกแบบกลยุทธ์ เครื่องมือ วิธีการ หรือตัวช่วยในการส่งเสริมการรับมือกับความรู้สึกที่มีเมื่อพบกับความตาย เพื่อให้สามารถผ่านพ้นไปได้ เช่น การวางแผนการจัดการชีวิตอย่างชาญฉลาด เพื่อให้สามารถดำเนินชีวิตได้อย่างมีคุณค่า เพื่อให้ในท้ายที่สุดสามารถเผชิญหน้ากับความตายของสรรพสิ่งได้อย่างสมบูรณ์

ขั้นที่ 5 Heard (การรับฟัง) เมื่อได้ทำความเข้าใจในองค์ความรู้ของตนเอง นำไปสู่การอภิปรายร่วมกับผู้อื่นเพื่อให้เกิดการรับฟัง เข้าใจ เห็นคุณค่าในตัวเองและผู้อื่น โดยครูเป็นผู้เสนอประเด็นเพื่อให้เกิดการต่อยอดองค์ความรู้สู่การรับมือกับการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นในอนาคต



ภาพที่ 1 DEATH Model Pedagogy
วรินทร์ สิริพงษ์ณภัทร และคณะ (2567)

মনেศึกษาเพื่อส่งเสริมความเป็นนักอนาคตศาสตร์รุ่นใหม่ในสังคมวิถีต่อไป

ชรินทร์ มั่งคั่ง (2565) ได้กล่าวว่า นักอนาคตศาสตร์รุ่นใหม่ในระบบการศึกษาไทยเป็นความท้าทายที่ผู้เรียนต้องได้รับการฝึกฝนสติปัญญาให้มีความรู้ ความสามารถในการพยากรณ์เพื่อช่วยสร้างมโนภาพของโลกอนาคตได้ เป็นพลเมืองดีเพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลกอนาคต ทักษะด้านความคิดเชิงอนาคตจนเกิดเป็นมโนทัศน์และค่านิยมที่ดีต่อสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลง การศึกษาสภาพการเปลี่ยนแปลงของสังคมหรือเหตุการณ์ต้องอาศัย สมมุติฐาน ข้อมูลจากอดีตและปัจจุบัน เป็นพื้นฐานในการสร้างกระบวนการความคิดให้เกิดจินตภาพเชิงอนาคต และเป็นการเตรียมพร้อมสำหรับผู้เรียนที่ช่วยให้สามารถปรับตัวเองและแก้ปัญหาที่จะเกิดขึ้นได้ในสภาพสังคมอนาคต

นักอนาคตศาสตร์รุ่นใหม่ เป็นสมาชิกสำคัญของสังคมที่สามารถคาดการณ์การเปลี่ยนแปลงในมิติที่หลากหลาย ในยุคสมัยที่มีความเปลี่ยนแปลงไม่แน่นอนทั้งในลักษณะของการเมือง วัฒนธรรม เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม ฯลฯ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการคาดการณ์อนาคต

โดยใช้ปรากฏการณ์ต่าง ๆ ในปัจจุบัน ซึ่งคุณลักษณะของนักอนาคตศาสตร์รุ่นเยาว์จะเป็นผู้ที่มี การคิดอย่างมีหลักการเหตุและผลสอดคล้องกับแนวคิดของทิสนา เขมมณี และคณะ (2540, อ้างถึง ใน ทิสนา เขมมณี, 2564) ที่ได้กล่าวถึงการคิดเพื่อทำนายว่าเป็นการคิดแบบ คิดไกล โดยการ วิเคราะห์เหตุปัจจัยต่าง ๆ ทำนายความสัมพันธ์อย่างต่อเนื่องโดยใช้ข้อมูลและข้อเท็จจริงเป็นฐาน แล้วจึงประเมินความเป็นไปได้ ซึ่งจำเป็นต้องมีทักษะการตั้งคำถามจุดประเด็นที่จะนำไปสู่ การแสวงหาคำตอบของการคาดการณ์เป็นการตั้งคำถามเพื่อให้อนุมานพยากรณ์ผลลัพธ์ที่จะเกิดขึ้น เป็นการตั้งคำถามเพื่อให้ผู้เรียนได้พยากรณ์แนวคิดที่นำเสนอหลังจากการสังเคราะห์ข้อมูลมาแล้ว (วรินทร์ สิริพงษ์ณภัทร, 2566) การรู้จักตนเองในฐานะพลเมืองที่ดำรงชีวิตอยู่ในสังคมดิจิทัลจึงเป็น สิ่งสำคัญในการวิเคราะห์ตนเองและสังคมเพื่อจะนำไปสู่กระบวนการ ประมวลปรากฏการณ์เพื่อ คาดการณ์อนาคตตามรูปแบบลักษณะของอนาคตแบบต่าง ๆ ด้วยวิธีการทางอนาคตวิทยาสู่การ วางแผนบริหารจัดการชีวิตของตนเองได้อย่างชาญฉลาด พร้อมรับความเปลี่ยนแปลงเหล่านั้นอย่างมี วิจารณญาณ

Fingal (2019) ให้รายละเอียด 5 ทักษะความสามารถของการเป็นพลเมืองดิจิทัล International Society for Technology ในเว็บไซต์การศึกษา ความสามารถทั้ง 5 นี้ ได้แก่ 1) ความครอบคลุม (inclusive) หมายความว่า มีการเข้าถึงผู้ใช้ที่หลากหลาย ตระหนักและเคารพ ผู้ใช้และมุมมองของพวกเขา 2) ความรู้สาร (informed) หมายความว่า เป็นส่วนหนึ่งของการรู้ สารสนเทศและการประเมินทรัพยากร รวมไปถึงข้อมูลที่หาได้ทางออนไลน์ 3) ความผูกพัน (engaged) หมายความว่า การเกี่ยวข้องกับการใช้ออนไลน์ของโลกเราในฐานะพลเมืองที่มีความ รับผิดชอบเพื่อช่วยในการพัฒนาโลกของเรา 4) ความสมดุล (balanced) หมายความว่าผู้เรียนเป็น ศูนย์กลางการตัดสินใจที่ดีเกี่ยวกับวิธีการและเวลาของพวกเขาที่ถูกใช้ทางออนไลน์ และ 5) ความกระตือรือร้น (alert) หมายความว่า ผู้เรียนนั้นมีการรับรู้ถึงการกระทำทางออนไลน์ ที่จะเกิดขึ้นตามมา หมายถึง พลเมืองดิจิทัลต้องมีวิจารณญาณเกี่ยวกับการใช้สื่อสังคมออนไลน์ ต่าง ๆ คำนึงและคาดการณ์ผลลัพธ์ที่จะเกิดขึ้นในอนาคตของตนเอง

นักอนาคตศาสตร์ได้แบ่งลักษณะของอนาคตไว้ 6 ประเภท (Norman อ้างถึงใน นาทยา ปิรันธนานนท์, 2526, 60-62; อนุช อาภาภิรม, 2553, 55; กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี, 2562, 16-18) คือ

1. อนาคตที่เกิดจากการคาดการณ์ (Project Future) อนาคตประเภทนี้เป็นอนาคตที่มีสภาพเหมือนกับสถานการณ์ปัจจุบัน หรือสามารถคาดการณ์ได้จากข้อมูลในอดีตและปัจจุบัน
2. อนาคตที่มีความเป็นไปได้ (Probable Future) อนาคตประเภทนี้จะเป็นไปได้สูงที่เกิดขึ้นจากการวิเคราะห์เชิงปริมาณหรือเชิงสถิติ แต่ระดับความเป็นไปได้ไม่ได้สูงเท่ากับอนาคตจากการคาดการณ์จึงมักเกี่ยวข้องกับการวางแผน การสร้างหรือเขียนโครงสร้างแนวโน้ม (Trend) ที่น่าจะเป็นไปได้
3. อนาคตที่สามารถเกิดขึ้นได้ (Plausible Future) อนาคตประเภทนี้ เกี่ยวข้องกับการกำหนดนโยบายที่เกิดจากระบบของทฤษฎีการวางแผนกิจกรรมและการวิจัยเชิงปฏิบัติในปัจจุบัน อนาคตประเภทนี้ช่วยในการประเมินความน่าจะเป็นไปได้ โดยการประเมินสิ่งที่น่าจะเกิดขึ้น และเสนอแนะยุทธศาสตร์ที่จะนำไปใช้ในสังคม
4. อนาคตที่อาจเกิดขึ้นได้ (Possible Future) อนาคตประเภทนี้ จะรวมถึงการสร้างภาพพจน์ หรือมโนทัศน์ เป็นการกระตุ้นให้บุคคลตระหนักในอันตราย พร้อมทั้งเสนอทางเลือกให้และปลูกฝังแนวความคิดให้แก่บุคคล อนาคตประเภทนี้จะเกิดขึ้นจากวิชาการต่าง ๆ ทำให้เกิดจินตนาการ และรู้จักเลือกสิ่งที่มีคุณค่า ความสำคัญของอนาคตประเภทนี้คือ การช่วยให้เราทราบถึงภูมิหลังของสิ่งที่เกี่ยวข้อง และเป็นการจัดความคิดที่เป็นอดีตในเรื่องที่ “เป็นไปได้”
5. อนาคตที่เป็นไปไม่ได้ (Preposterous Future) อนาคตประเภทนี้เป็นอนาคตที่ไม่ได้ตั้งอยู่บนพื้นฐานความเป็นจริงและไม่มีโอกาสเกิดขึ้น เช่น เทคโนโลยีจะทำให้คนที่เสียชีวิตไปแล้วฟื้นคืนชีพกลับมาได้อย่างสมบูรณ์แบบ
6. อนาคตที่พึงปรารถนา (Preferable Future) อนาคตประเภทนี้เป็นอนาคตที่ควรเกิดขึ้น (Should or Ought to Happen) ประกอบด้วยข้อเสนอเกี่ยวกับจินตนาการของมนุษยชาติและอนาคตเพื่อบรรลุถึงอนาคตที่ต้องการ นักอนาคตจะมุ่งปลูกฝังแนวคิดเชิงปทัสถาน (Normative Idea) ซึ่งเป็นแนวคิดที่เกิดจากกระบวนการคิด (Cognitive Process) ค่านิยมเรื่องอนาคต การรู้จักมองการณ์ไกล โดยเกิดขึ้นจากผลงานทางปรัชญา เทวศาสตร์ ข้อวิจารณ์ทางสังคมและวรรณคดีเกี่ยวกับพระศรีอารีย์ เรื่องของความนึกฝัน อนาคตประเภทนี้ช่วยให้เราได้สำนึกในเรื่องของค่านิยมสภาพแวดล้อมความเป็นอยู่ที่พึงพาเทคโนโลยีและองค์ความรู้ที่ประหยัดพลังงานเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ เกิดความรู้สึกมีสติ มีความรับผิดชอบช่วยให้ข้อสมมติของเรา

กระจำจขึ้นทำให้เรามุ่งความสนใจที่เป้าหมาย ยุทธศาสตร์ และข้อเสนอเกณฑ์มาตรฐานสำหรับการปฏิบัติต่อไป

ดังนั้นการพัฒนาการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดมรณะศึกษาเพื่อส่งเสริมความเป็นนักร้องนาตศาสตร์รุ่นเยาว์ในสังคมวิถัดไปสำหรับห้องเรียนสังคมศึกษา จะต้องทำให้นักเรียนรับรู้สำนึกในการระมัดระวัง ตระหนัก สำนึกถึงผลกระทบของการกระทำ หรือก็คือการมองหลายมุมมองในเวลาเดียวกัน เป็นการคิดไตร่ตรองอย่างถี่ถ้วนจนเข้าใจถึงแก่นแท้ของสิ่งนั้น เป็นพื้นฐานคิดที่จะสามารถนำไปสร้างจินตนาภาพอนาคตของตนเอง ชุมชน ประเทศ หรือแม้กระทั่งแนวโน้มกระแสโลก ดังที่พระไพศาล วิสาโล (2556, อ้างถึงใน กานต์ จอมอินตา, 2556) กล่าวว่า คนเราทราบอยู่แล้วยังไงก็ต้องตาย คงไม่มีอะไรดีไปกว่าการยอมรับความตาย และเตรียมตัวเตรียมใจพร้อมรับความตายทุกขณะ เมื่อคิดได้เช่นนั้น นอกจากเราจะเผชิญหน้ากับความตายด้วยใจที่สงบแล้ว ยังทำให้เรามีสติในการดำรงชีวิตอยู่ในทุกปัจจุบันขณะ และตั้งมั่นในการทำแต่สิ่งที่ดีๆ อีกด้วย

บทสรุป

การสอนบูรณาการฐานพุทธศาสตร์ตามแนวคิดมรณะศึกษา เป็นอีกรูปแบบหนึ่งของการจัดการเรียนรู้ในรายวิชาพระพุทธศาสนาที่เป็นรายวิชาพื้นฐานเดิมในระบบโรงเรียนไทย โดยการนำแนวคิดมรณะศึกษามาใช้เป็นกรอบเนื้อหาและขั้นตอนการเรียนรู้ มีเป้าหมายเพื่อทำให้ผู้เรียนรับรู้เข้าใจและยอมรับถึงความเป็นไปของสรรพสิ่งตามธรรมชาติ มีวิจาร์ณญาณกับสิ่งแปลกใหม่ที่เกิดขึ้นรวมถึงสิ่งที่ดับไปแล้วมาเป็นบทเรียนเพื่อคาดการณ์อนาคตและพร้อมรับมือ โดยมีขั้นตอนการเรียนรู้ทั้งหมด 5 ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นที่ 1 Depth (การสำรวจตัวเอง), ขั้นที่ 2 Embody (การรวบรวมข้อมูล), ขั้นที่ 3 Analyze (การวิเคราะห์), ขั้นที่ 4 Tactics (ออกแบบกลยุทธ์) และขั้นที่ 5 Heard (การรับฟัง) รูปแบบการเรียนรู้นี้จะนำไปสู่การเป็นนักร้องนาตศาสตร์รุ่นเยาว์ที่นำความเข้าใจในปัจจุบันประมวลเป็นจินตนาภาพความเป็นไปได้ในอนาคต มุ่งเน้นให้ผู้เรียนไตร่ตรองพิจารณาสรรพสิ่งทั้งที่มองเห็นและมองไม่เห็นเพื่อนำมาเป็นองค์ประกอบสำคัญในการให้ข้อสรุปของความเป็นไปได้ในอนาคต รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของสังคม ดำรงอยู่ได้อย่างมีดุลยภาพในทุกยุคสมัย

และผลที่ดี หากขยายไปสู่การเข้าสู่ระบบโรงเรียนไทยในบทบาทของการจัดการศึกษาทางเลือกที่อุดม
ช่องว่างทางจิตใจแก่ผู้เรียน

เอกสารอ้างอิง

กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี. (2562). **เครื่องมือการมองอนาคต**. กรุงเทพฯ: สำนักงาน
นวัตกรรม แห่งชาติ(องค์การมหาชน).

กานต์ จอมอินตา. (2556). **ธรรมาภิวัดน์ : เจริญมรณสติ เผชิญหน้ากับความตายด้วยใจสงบ**.

สืบค้นจาก MGR Online; <https://mgronline.com/dhamma/detail/9560000096637>

กิตติชัย สุธาสิโนบล. (2558). **การจัดการเรียนการสอนแบบพุทธะ เพื่อพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม
สำหรับนักเรียน**. กรุงเทพฯ: คอมเมอร์เชียล เวิลด์ มีเดีย.

ชรินทร์ มั่งคั่ง. (2564). **การสอนอนาคตวิทยาสำหรับครูสังคมศึกษา [Teaching Futurology
for Social Studies Teachers]**. เชียงใหม่: ลานนาการพิมพ์.

ทัศนีย์ แซ่ลิ้ม. (ตุลาคม, 2561). **หัตถุคการศึกษาแบบเหมาโหล เตรียมคนสู่พลเมืองแห่งศตวรรษ
ที่ 22**. สืบค้นจาก The KOMMON; <https://www.thekommon.co/creating-tomorrows-schools-today/>

ทิตนา เขมมณี. (2564). **ศาสตร์การสอน (พิมพ์ครั้งที่ 25)**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬ
มหาวิทยาลัย.

นาคยา ปิลนันทนนท์. (2526). **อนาคตศาสตร์**. กรุงเทพฯ: พีระพัทธนา.

ประกายธรรม. (2542). **ความตายที่ท่านไม่รู้จัก**. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา.

พระมหาศิริพงษ์ ปภสฺสโร (มีศรี). (2563). **การศึกษาเปรียบเทียบความจริงของกฎไตรลักษณ์ตาม
แนวพระพุทธศาสนาเถรวาทกับทฤษฎีสัมพัทธภาพทางวิทยาศาสตร์ของอัลเบิร์ต
ไอน์สไตน์**. วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย.

พระศักดิ์ดา งานหมั่น. (2561). **การจัดการเรียนรู้ตามแนวพุทธศาสตร์ในศตวรรษที่ 21**. **วารสาร
สหวิทยาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์**, 1(1), 1-10.

ราชบัณฑิตสภา. (2558). **พจนานุกรมศัพท์ศึกษาศาสตร์ร่วมสมัย ฉบับราชบัณฑิตยสภา**.

กรุงเทพ ฯ : สำนักงานราชบัณฑิตยสภา.

วรินทร์ สิริพงษ์ภัทร. (2566). การเสริมสร้างคุณลักษณะพลเมืองต้นรู้ของผู้เรียนโดยการตั้งคำถามแบบโสเครติส. **วารสารครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย**, 5(1), EDUCU5101008 (13 pages), doi: 10.14456/educu.2023.8. สืบค้นจาก

<https://so02.tcithaijo.org/index.php/EDUCU/article/view/258400>.

วิทย์ วิศทเวทย์. (2553). **ปรัชญาทรรศน์: พุทธปรัชญา**. กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

วีรยุทธ วิเชียรโชติ. (2548). **เทคนิคการเรียนการสอนแบบอารยวิถี ในกระบวนการวิธีสืบสวน-สอบสวน เพื่อการพัฒนา “เบญจลักษณะ” ในแนวพุทธศาสตร์**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ก้าวหน้า.

สยาม ราชวัตร. (2560). **Fundamentals of Buddhism** (พิมพ์ครั้งที่3). เชียงใหม่: ภาควิชาปรัชญาและศาสนา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

สุปรีย์ กาญจนพิศศาล. (2560). **ความเป็นมาของมรณศึกษา. เอกสารประกอบการสอนวิชาแนวคิดชีวิตและความตาย**. นครปฐม: มหาวิทยาลัยมหิดล. (อัดสำเนา).

แสง จันทร์งาม. (2535). **พุทธศาสนวิทยา**. กรุงเทพฯ: บรรณาการ.

องศาเหนือ. (2567). **ฟังเสียงประเทศไทย : ทางเลือกการศึกษาไทย**. สืบค้นจาก thecitizen.plus, <https://thecitizen.plus/node/71793>

อนุช อาภาภิรม. (2553). **หยั่งรูนาคตหลักการทฤษฎีและเทคนิคอนาคตศึกษา**. กรุงเทพฯ: มูลนิธิศูนย์สื่อเพื่อการพัฒนา.

เอ็มอัชฌา (รัตน์ริมจง) วัฒนริมจง. (2554). **มรณศึกษา(Death Education)**. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.

Chapple, H. S., Bouton, B. L., Chow, A. Y. M., Gilbert, K. R., Kosminsky, P., Moore, J., et al. (2017). **The body of knowledge in thanatology: an outline**. *Death Stud*, 41(2), 118–125.

- Corr, C. A., et al. (2 0 0 9) . **Death and Dying, Life and Living (Sixth Edition)**.
Wadsworth.
- Davidson, S. (2017). Futurology in the College Classroom. **InSight: A Journal of Scholarly Teaching**, 1(13), 51-52.
- Eddy, J. M. and Alles, W. F. (1983). **Death Education**. The C.V. Mosby Company.
- Harris W. H. (1978). Some reflections concerning approaches to death education. **The Journal of school health**, 48(3), 162–165. Retrieved from
<https://doi.org/10.1111/j.1746-1561.1978.tb07113.x>
- Mangkhang, C. & Kaewpanya, N. (2021). The Scenarios Perspective of Social Studies Pedagogy to Next Citizenship in the 22nd Century. **Turkish Online Journal of Qualitative Inquiry (TOJQI)**, 12(8), 5172 – 5180.
- Meagher, D. J., and Balk, D. E., (2013). Handbook of thanatology. London: Routledge.
Transformative Education, 48, 162-165.
- Verhoeven, M. (26 January 2022). **What is A Buddhist Education?**. Dharma Realm Buddhist University. Retrieved from
https://www.drbu.edu/news/whatbuddhisteducation?fbclid=IwAR0orxx3lCcKO24LISg3fDgRBVR3Lu-M7qNKOOwlorJxe0eQ_V9wKCD-k5Y.